УДК 159.9.072.433

О. О. ДУДНІК
Національний авіаційний університет, м. Київ
А. С. ДУДНІК
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ВИПУСКНИКІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 44(1), с. 252–254

Розглядаються проблеми професійного самовизначення, наведено результати дослідження процесу формування професійного самовизначення випускників шкіл-інтернатів.

Проблема професійного самовизначення має фундаментальний характер, оскільки стосується загальної проблеми життєвого становлення особистості. Однак існує категорія випускників шкіл-інтернатів, які через наявність особливих потреб і обмежених можливостей стикаються з низкою проблем, пов'язаних із забезпеченням їхнього соціального функціонування, зокрема, здобуття освіти. Такі проблеми стосуються як шкільного навчання дітей-інвалідів, так і здобуття професії.

До спектра *суб'єктивних* (*мікрорівень*) проблем насамперед належить наявність в інвалідів стійких порушень здоров'я, що потребує створення особливих умов для забезпечення професійного навчання та виробничої діяльності, психологічні особливості самооцінки, спілкування, мотивації, пов'язані з переживаннями через хворобу, її вплив на внутрішні особистісні якості інваліда.

Соціальні проблеми макрорівня — відношення суспільства та держави до людей з відхиленням у розвитку, розвиток та вдосконалення системи спеціальної освіти, орієнтація суспільства та держави на медичну модель інвалідності, яка розглядається як хвороба, патологія.

Соціальні проблеми мезорівня пов'язані з регіональними умовами, наявністю чи відсутністю спецшкіл, спеціальних реабілітаційних центрів, спеціалістів-дефектологів на місцях мешкання сімей, де є дитина-інвалід.

За результатами теоретичного аналізу літератури виокремлено декілька підходів до професійного самовизначення особистості: суб'єктний (К. Абульханова-Славська, С. Рубінштейн, Л. Мітіна), діяльнісний підхід (Є. Клімов, І. Кузнецов, О. Леонтьєв, Є. Зеєр та ін.), акмеологічний (В. Зазикін, А. Бодальов, А. Деркач, Н. Кузьміна, А. Маркова та ін.), раціогуманістичний (Г. Балл, І. Бех, О. Мельник, Н. Побірченко, В. Рибалка, В. Синявський, Б. Федоришина), гуманістично-ціннісний (О. Бондарчук). В основу цього підходу покладено положення гуманістичної психології.

Однак у наукових дослідженнях звертається недостатня увага на психологічну роботу забезпечення сприятливих умов професійного самовизначення особистості з обмеженими можливостями. Психологічні умови особистісного самовизначення в освітньому процесі передбачають систему психологічного забезпечення, що охоплює психокорекцію, психологічну підтримку та допомогу [1].

У зв'язку з цим постає проблема розроблення цілісної системи професійної орієнтації, спрямованої на забезпечення успішності професійного самовизначення випускників

© О. О. Дуднік, А. С. Дуднік, 2015

шкіл-інтернатів, застосування психореабілітаційних заходів, забезпечення психологічного супроводу всього процесу професійної та трудової реабілітації.

Дослідимо особливості професійного самовизначення випускників шкіл-інтернатів, та визначимо шляхи активізації професійного самовизначення учнів з особливими потребами.

Правильний вибір професії старшокласниками передбачає наявність професійної придатності, яку можна визначити як відповідність особистих інтересів, нахилів та здібностей людини до вимог професії [2].

Проблеми професійного самовизначення старшокласників пояснюються тим, що саме у них провідною діяльністю стає навчально-професійна, внаслідок чого основні зусилля вони спрямовують на ті види діяльності, які в подальшому будуть пов'язані з їхньою майбутньою професійною діяльністю [5]. Тому потрібно сприяти розширенню і поглибленню знань, умінь, пов'язаних з майбутньою професією. Діяльність, спрямована на формування трудових взаємин, у випускників стабілізується, набуває особистісного сенсу, забезпечує розвиток соціальної активності [3].

У цьому дослідженні професійне самовизначення розглядається як процес розвитку особистості в професійній діяльності, що охоплює значний період її життєвого та трудового шляху [4]. Як складне структурне утворення особистості професійне самовизначення відображає погляд людини на світ, професій, на конкретну професію, її можливості в оточуючому середовищі, а також власні наміри щодо самореалізації в межах певної трудової діяльності. Вирішальним у професійному самовизначенні є вибір професії в період отримання молодою людиною загальної освіти.

Дослідження проводилось на базі школи-інтернат № 6 м. Києва, школи-інтернат № 18 м. Києва та Житомирської ЗОШ-інтернат № 29.

У дослідженні брали участь учні 9–11 класів. Загальна кількість вибірки склала 82 людини віком від 15 до 19 років, з них: 43 дівчини, 39 юнаків, 29 учнів 9-х класів, 28 учнів 10-х класів, 25 учнів 11-х класів. Дослідження проводилось під час навчального процесу в індивідуальній та груповій формі.

Для досягнення поставленої мети дослідження застосовувались такі психодіагностичні методики: опитувальник професійної готовності (ОПГ) Л. Кабардової, диференційовано-діагностичний опитувальник інтересів — ДДО (за Є. Клімовим), методика "ціннісні орієнтації" М. Рокіча, опитувальник професійної спрямованості (ОПС) Д. Голанда. Модифікацію стимульного матеріалу провели В. В. Синявський, О. О. Яшишин, застосовано методику визначення професійних переваг Б. Басса.

В результаті аналізу емпіричних даних отримано такі результати.

У першу групу ввійшли учні з високими показниками професійного самовизначення: виражений інтерес до світу професій співвідноситься з розвинутими вміннями в деяких з них, наявність схильностей та позитивне відношення до професійної діяльності. У виборі професії учні насамперед керуються інтересами та потребами, самостійністю та усвідомленістю професійного вибору. Учні цієї групи визначилися, в якому виші вони продовжуватимуть навчання.

У другу групу ввійшли учні з середнім показником професійного самовизначення: відзначається інтерес до певного виду діяльності, але при цьому відсутні вміння та навички у цій сфері діяльності, не завжди успішне оволодіння практичними вміннями та навичками, нестійкий інтерес до праці та майбутньої трудової діяльності. Учні цієї групи бояться серйозних труднощів при реалізації своїх намірів.

У третю групу ввійшли учні з низьким рівнем професійного самовизначення, що характеризується відсутністю виражених інтересів, відсутністю вмінь, навичок у професійній сфері, байдужим ставленням до майбутньої професійної діяльності, зниженням динаміки інтересів, перекладанням відповідальності за професійний вибір на інших людей (батьків, друзів).

З наведених даних видно, що тільки 28,5 % старшокласників зробили попередній вибір майбутньої професії. Причому серед учнів

11-х класів цей відсоток більший. Це можна пояснити тим, що випускники основної школи до вибору майбутньої професії ставляться більш серйозно.

Більшість учнів 10–11-х класів обирають професії за порадою батьків, друзів, учителів. Тим часом 48 % учнів 11-х класів відповіли, що вони обрали для себе майбутню професію самостійно.

У 37 % старшокласників вибір професії залежить від батьків. За результатами дослідження, переважна більшість учнів не знають змісту, умов праці і вимог до професій, які обирають, як свій майбутній фах.

Отже, результати дослідження вказують на те, що проблеми професійного самовизначення випускників шкіл-інтернатів є досить вираженими. Більшість учнів мають негативне ставлення до праці і досі не визначилися з майбутньою професією. Результати спостереження та опитування дають підстави вважати, що близько 15 % учнів остаточно не визначилися з майбутньою професійною діяльністю, 40 % беруть на себе певні зобов'язання, але не долають етап прийняття самостійних рішень, їхній вибір професії здебільшого нав'язаний іншими людьми.

Подальшими завданнями цього дослідження є вивчення особливостей формування особистісної готовності до майбутньої професії та розроблення програми психолого-педагогічного супроводу, спрямованої на оптимізацію професійного самовизначення випускників шкіл-інтернатів.

Література

1. *Возрастная* и педагогическая психология / Под ред. А. В. Петровского. — М.: Просвещение, 1973. — 212 с.
2. *Голомшток А. Е.* Выбор профессии и воспитание личности школьников. — М.: Педагогика, 1979. — 158 с.
3. *Гриншпун С. С.* Теория и практика профессиональной консультации учащихся общеобразовательных школ: Автореф. дис. ... докт. пед. наук. — М., 1993. — 32 с.
4. *Климов Е. А.* Как выбирать профессию. — 2-е изд., доп. и дораб. — М.: Просвещение, 1990. — 159 с.
5. *Пилипчук О. Ф.* Професійна спрямованість особистості, її сутність і проблема формування в процесі профорієнтаційної роботи // Оновлення змісту і методів психології освіти та професійної орієнтації: Зб. наук. праць, Наук. записки РДПІ. Вип. № 6. — Рівне: РДПІ, 1999. — С. 44–50.

Визначено проблеми негативного ставлення до праці старшокласників та їх невизначеності з вибором майбутньої професії. Описано статистику професійного самовизначення старшокласників. Визначено завдання для подальших досліджень у цій галузі.

Определены проблемы негативного отношения к работе старшеклассников и их неопределенности с выбором будущей профессии. Описана статистика профессионального самоопределения старшеклассников. Поставлены задачи для дальнейших исследований в данной области.

Identified the problem of negative attitude to work high school students and their uncertainty with the choice of future profession. Statistics of professional self-described high school students. Set targets for further research in this area.

Надійшла 15 січня 2015 р.